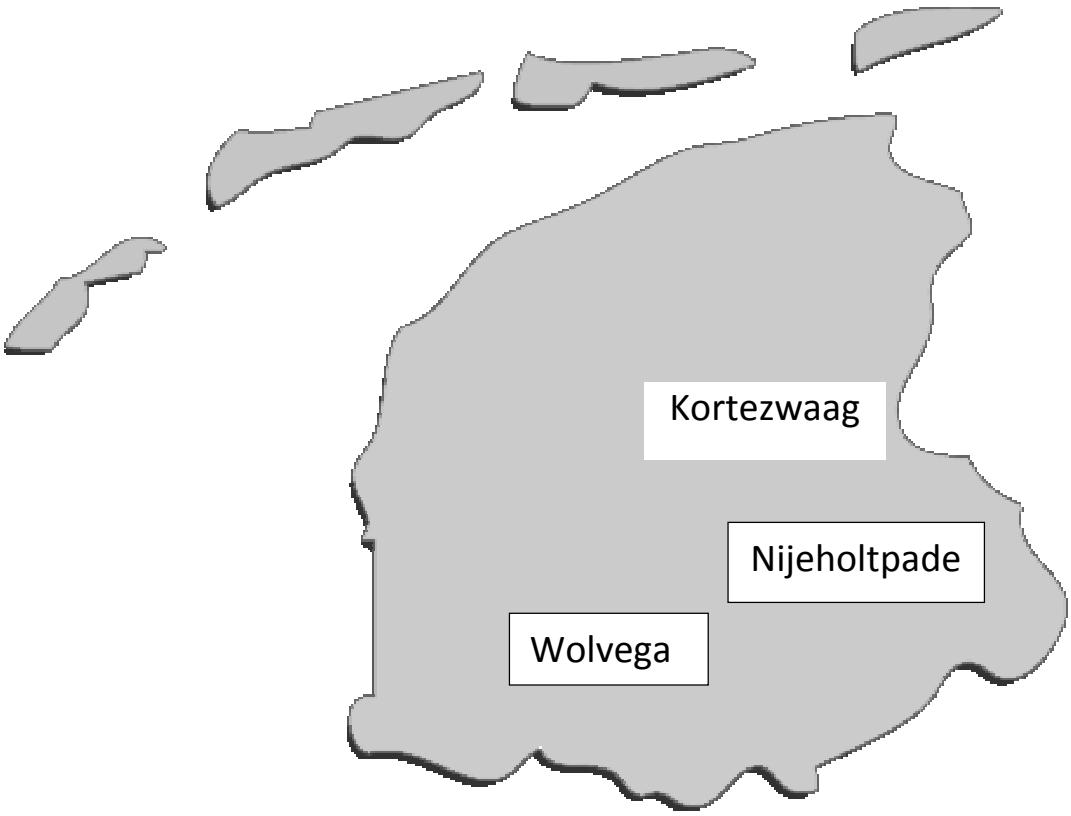
Stichting Alde Fryske Tsjerken

Kerkenexcursie

17 maart 2012
12.00 – 17.00 uur

DE PROTESTANTSE KERK VAN KORTEZWAAG

Bouwgeschiedenis

In de Middeleeuwen werd op de plaats van de huidige kerk een kapel gebouwd ter ere van Maria. Deze kapel heeft de Reformatie overleefd en wordt in 1723 door Jacobus Stellingwerff afgebeeld als een gotisch kerkje met een klokkenstoel. Tijdens de restauratie zijn kloostermoppen gevonden die van deze kapel afkomstig zullen zijn. In de klokkenstoel hingen twee ongedateerde middeleeuwse klokken, beide met een Maria-monogram, ze behoorden tot de oudste van ons land. Uit de middeleeuwse kerk is ook de altaarsteen afkomstig, gebroken, maar nog wel compleet. Na de reformatie in 1580 werden Kortezwaag, Langezwaag en Lippenhuizen tot één gemeente gecombineerd, in de eerste helft van de zeventiende eeuw ontwikkelde zich tussen Kortezwaag en Lippenhuizen de "vlecke" Gorredijk, een dorp dat alle andere dorpen ging overvleugelen; hier werd ook een kerk gebouwd die met Kortezwaag een combinatie ging

vormen. Deze kerkelijke gemeente viel geleidelijk uit elkaar: Lippenhuizen ging na 1633 zelfstandig verder en in 1854 werd de band met Langezwaag beëindigd.
De oude Mariakapel kreeg in 1649 gebrandschilderde glazen, maar verder is er over de bouwgeschiedenis weinig bekend. Eind 18de eeuw was het oude gebouw bouwvallig geworden, vermoedelijk door de veenachtige ondergrond waarop de kerk was gebouwd, en men besloot een nieuwe kerk te bouwen.
In 1797 werd een eenvoudig kerkgebouw neergezet, zonder toren, in een vormgeving die in Friesland meer werd toegepast. De oude klokkenstoel bleef bestaan, hierin bleven de twee oude middeleeuwse klokken hangen. Of er gebrandschilderde glazen zijn geweest, is onduidelijk. Op foto's van vóór de verbouwing van 1896 heeft de kerk beschermingsluiken voor de ramen hangen, maar dit is geen bewijs voor gebrandschilderde glazen.
Rond 1880 was de klokkenstoel weer aan vervanging toe en toen werd het plan opgevat de klokkenstoel te vervangen door een toren of door een dakruiter. Aangezien men niet genoeg geld had, besloot men één van de klokken te verkopen. In de Leeuwarder Courant van 24 april 1896 wordt de verkoop aangekondigd van één klok en wordt tevens de aanbesteding vermeld van "het afbreken van de oude klokkenstoel en het bouwen van een houten toren op de kerk van Kortezwaag". Met subsidie van de gemeente Opsterland, de opbrengst van de klok en nog eigen geld werd de grote verbouwing van 1896 betaald.

Exterieur

De achttiende eeuwse kerk is een eenvoudig gebouw met een driezijdig gesloten koor en voorzien van acht, van boven boogvormig afgesloten vensters. Elk raam staat in een eigen muurvlak, de vlakken worden door pilasters van elkaar gescheiden. De westgevel kreeg in 1896 een ingangspoortje in renaissancevorm en boven op de westgevel kwam in hetzelfde jaar een houten dakruiter, met aan drie zijden galmgaten. In deze dakruiter werd de oude middeleeuwse klok weer opgehangen. Verder kreeg de kerk een nieuwe dakbedekking, er werden zogenaamde Lucas IJsbrandspannen op het dak gelegd, deze pannen wekten de indruk als zou de kerk gedekt zijn met leien.
In 1981 en 2010 is de dakruiter gerestaureerd en in 2009 het schip en het dak.

Interieur

De banken, de "herenbanken" en de preekstoel dateren nog uit het eind van de 18de eeuw, maar bij de grote verbouwing van 1896 zijn onderdelen wel aangepast en veranderd.
De preekstoel heeft op de velden rondboogversieringen, typisch voor de 17de eeuw, maar deze zijn vrij grof uitgevoerd en de preekstoel zou uit 1896 kunnen stammen. Het klankbord met zijn gelaagde opbouw zou nog uit 1796 kunnen stammen, net als de trap naar de preekstoel. Maar de leuningen zijn van gietijzer en dus van 1896.
De herenbanken, bedoeld voor de kerkvoogden en de diaconie, kunnen nog 18de -eeuws zijn, net als de rest van de banken. Wel hebben de gewone banken in 1896 nieuwe wangen gekregen in laat 19de-eeuwse vormgeving.
In 1896 realiseerde men een nieuwe westwand in de kerk, waarbij vermoedelijk de oude kraak en achterwand bleven bestaan. Men bouwde de nieuwe dakruiter dwars door het dak en liet de onderkant rusten op twee gietijzeren zuilen met korintische kapitelen. Deze zuilen gaan door de bovenkant van de achterbanken, zodat de conclusie gerechtvaardigd lijkt te stellen dat de banken oud zijn. Met twee kleinere gietijzeren zuilen werd een orgelkraak gerealiseerd, waar een harmonium op werd geplaatst. Dit harmonium wordt aan het oog onttrokken door een schijn-orgelfront van hout. De psalmborden hebben een eenvoudige vormgeving en zijn daardoor moeilijk te dateren.

Orgel
Het harmonium is een origineel Amerikaans harmonium, gebouwd door de firma J. Estey & Co in Brattleboro, Vermont en dateert ongetwijfeld nog uit 1896.

Maart 2012
L.K. van der Meer

Literatuur

- U. Zwaga, De Mariakapel te Kortezwaag, z.j.
- Jelma Knol, Levende Stenen, Leeuwarden 2005
- Zonder auteursvermelding: De hervormde kerk van Kortezwaag, uitgegeven bij de heringebruikname van de kerk na de restauratie van de kerk in 2011
- Op http://www.youtube.com/ kunt u verschillende Estey & Co harmoniums bewonderen.